

MARJA KALLIONIEMI

MMT, tutkija, Luonnonvarakeskus, Talous ja yhteiskunta

HANNA-RIITTA KYMÄLÄINEN

MMT, dosentti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto, maataloustieteiden laitos

Työ, perhe ja vapaa-aika lypsykarjatilojen muuttuvassa arjessa

Kahden haastatteluaineiston avulla tarkastellaan lypsykarjatilaja maatalouden rakennemuutoksen keskellä. Työllä tarkoitettiin lypsykarjatiljan hoitamiseen liittyvää työtä. Haastatteluihin osallistui 26 naista ja 14 miestä 26 tilalta. Analyysimenetelmänä on tapaustutkimus, ja teoreettisen viitekehyksen muodostavat sosiaalisten suhteiden teoria sekä tarkastelu sukulaisuudesta perheyryksissä. Tulosten mukaan yrittäjäpariskunnan yhteistyö oli usein hioutunutta, ja työ salli joustot perheen asioiden hoitamiseen. Sukupolvenvaihdos kuvattiin pääsääntöisesti kuormittavana elämänvaiheena. Suhde hoidettaviin eläimiin oli osalle haastateltavista läheinen. Selviytymistä muutoksessa edesauttoivat perheenjäsenten välinen tuki ja apu, vuorovaikeus ja työ eläinten parissa, terveyden vaaliminen, huumori sekä navetalle asennettu valvontateknologia. Perhemaatiloja pidetään sopeutuvina ja kestävinä. Yrityskoon laajentaminen ei ollut kuitenkaan aina onnistunut, ja prosessin osalta esitettiin kritiikkiä. Laajentamisvaateiden lisäksi työn sitovuus ja perhetyövoiman liiallinen hyödyntäminen nähtiin uhkina omalle jaksamiselle ja eläinten hyvinvoinnille.

Avainsanat: maatalous, lypsykarjatila, perhe, rakennemuutos, työ

Suomalainen maaseutu ja maatalous ovat olleet mittavien muutosten keskellä viime vuosina. Euroopan unioniin liittymisen eli vuoden 1995 jälkeen maatilojen määrä on vähentynyt 41 prosentilla, kun liki 40 000 maatilaa on lopettanut tuotannon (Väre 2015). Vastaavasti vuosien 1995–2015 välillä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuuttamien henkilöiden lukumäärä on vähentynyt runsaalla 73 000 henkilöllä (Vakuutukset 2016). Jäljelle jäävien maatilojen peltohehtaarikoko on miltei kaksinkertaistunut. Myös maatalouden tuotantorakenne on muuttunut, sillä vielä vuonna 1995 kotieläintiloja oli runsaat puolet (52 %) kaikista maataloista, mutta vuonna 2015 enää neljännes (Väre 2015). On arvioitu, että noin puolelta maataloista käydään palkkatöissä tilan ulkopuolella (Kuhmonen 2012).

Laurila (2013) arvioi Suomen maatalouden kehitystä EU-jäsenyyden jälkeen ja toteaa kokonaistuotantomäärien pysytelleen rakennemuutoksesta huolimatta jotakuinkin ennallaan. Samoin maatalouden taloudellinen tilanne on pysytellyt kohtuullisen vakaana, vaikkakin viljelijöiden tulot ovat olleet alhaisella tasolla. Maatalouden työtuntiansio vuosina 2005–2009 oli ostovoimakorjattuna Suomessa 3,8 euroa ja EU:n alueella keskimäärin 2,3 euroa (emt. 2013). Kuhmosen (2012) mukaan suomalaisten maatilojen keskeisenä tavoitteena on ollut vuosikymmenten ajan työn korvaaminen pääomalla ja yrityskoon kasvattaminen. Uusi

teknologia on tehostanut työtä, jolloin aiempaa isommat tila- ja karjakoot ovat olleet vähemmän työvoiman hallittavissa. Toisaalta maataloudessa tehtävä työmäärä tekijää kohti on lisääntynyt, sillä vuosina 2000–2010 maa- ja puutarhatalouden työllistämien henkilöiden määrä Suomessa väheni 30 %, mutta maataloilla tehty työmäärä väheni vain noin 13 % (Kyyrä ym. 2011).

Vuosien kuluessa tuottajahintojen ja tuotantopanosten hintojen suhde on heikentynyt, sillä EU-jäsenyyden jälkeen tuotantokustannukset ovat kohonneet liki 60 % ja tuottajahinnat vain 20 % (Rautelin 2016). Heikkenevän taloustilanteen lisäksi EU-jäsenyys on tuonut mukanaan myös aiempaa laajemman, monimutkaisemman ja valvotumman tukijärjestelmän, jonka ehdot ovat muuttuneet usein (Kuhmonen 2012). On arvioitu, että maatalouden kompastuskiveksi on muodostunut kansallinen omavaraisuus, jota EU:n sisällä ei tunneta, mutta joka kansallisessa maatalouspolitiikassa on ollut keskeistä vuosikymmenten ajan (Niemi 2008).

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan maatalouden tuotantosuunnista lypsykarjataloutta. Vaikka kotieläintiloja on vain neljännes kaikista Suomen maataloista, tuotannon kokonaisarvolla mitaten lypsykarjatalous on maatalouden merkittävin (Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014–2020, 2015) ja työllistävin tuotantosuunta. Vuonna 2010 maa- ja puutarhataloudessa tehdystä vuosityömäärästä liki puolet (43 %) tehtiin lypsykarjataloilla (Kyyrä ym. 2011). Vuonna 2014 lypsykarjataloilla hoidettiin keskimäärin 32 lehmää. Pieniä karjataloja on melko paljon, sillä vajaalla 40 prosentilla lypsykarjataloista oli alle 20 lehmää (Ruoka- ja luonnonvaratilastojen e-vuosikirja 2015, 2016). Vuosituhannen alkuun verrattuna lypsylehmien lukumäärä Suomessa on vähentynyt viidenneksellä (20 %). Samalla isojen, yli sata lehmää hoitavien tilojen määrä on moninkertaistunut (emt. 2016). Venäjän asettamat rajoitukset EU:n elintarvikевичentiin ovat alentaneet maidon tuottajahintaa, sillä esimerkiksi vuonna 2014 maidon tuottajahinta oli laskenut 18 prosentilla vuoden aikana (Niemi 2015).

Muutoksista huolimatta maatalouden harjoittaminen perustuu Suomessa edelleen miltei kokonaan perheviljelmiin. Vuonna 2014 suurin

osa (87 %) maataloista oli yksityishenkilöiden omistuksessa. Globaalisti ilmiö on samansuuntainen, sillä arvion mukaan 98 % maailman maataloista on perheviljelmiä (*Family farmers: Feeding the world, caring for the earth* 2014), ja suurin osa (noin 75 %) maidosta tuotetaan perhemaataloilla (Hemme & Otte toim. 2010).

Aiemmissä tutkimuksissa on muun muassa pohdittu ja kehitetty perhemaatilan määritelmiä ja merkitystä maatilan jatkuvuuden kannalta. Djurfeldtin (1996) maaseutusosiologista teorianäkökulmaa edustavan perhemaatilan määritelmän mukaan keskeistä on perheenjäsenten työpanoksen hyödyntäminen, ja kokonaisuuteen sisältyy kolme osin päällekkäistä aluetta: maatalo edustaa tuotantoa, kotitalous kuluttamista ja perhe sukulaisuutta. Kyseinen määritelmä ei ole kontekstisidonnainen, vaan käsitteellinen tai teoreettinen. Sen todettiin soveltuvan vertaileviin ja pitkäaikaisiin tutkimuksiin, muun muassa maatalouspolitiikan vaikutusten arviointiin (emt.). Johnsen (2003) lisää holistiseen, käsitteelliseen kokonaisuuteen myös paikallisen toimintaympäristön (paikallistalouden ja -kulttuurin) ja perhemaatilan toimijat, jotka edustavat muun muassa eri sukupuolia, tieto- ja kokemuspääomaa, arvoja sekä tavoitteita. Tällaisen kokonaistarkastelun katsottiin soveltuvan hyvin esimerkiksi alkutuottajien tilanteen tarkasteluun rakennemuutoksen keskellä.

Talopoikaisuuden on yleensä ajateltu edustavan perinteistä maanviljelyä ja jatkuvuutta sukupolvien yli, kun taas EU:n yhteinen maatalouspolitiikka johdattelee kohti yrittäjyyttä, jossa taloudellinen tuottavuus korostuu (Niska ym. 2012). Kyseisen tutkimuksen mukaan ”uusi talonpoikaisuus” voidaan tulkita käsittämään autonomian ja kestävyuden, kun taas yrittäjyydenäkökulmassa korostuu ”ekologinen yrittäjyys” eli tuottavuus, autonomia sekä maaseudun ja luonnon hyvinvointi. Perinteinen talonpoikaisuus voi edelleen näyttäytyä perhemaataloilla vaikuttavana viitekehystenä, mutta tarvittaessa sitä muunnetaan itselle sopivaksi: se yhdistetään nykyaikaiseen yksilöllisyyteen ja sen sisällä tehdään omia valintoja (Silvasti 2003). Yksilöllistymiseen liittyy keskeisesti myös perinteisten maatilan sukupuoliroolien ja sukupuolittuneiden termien kyseenalaistaminen ja uudenlainen tulkinta (emt.).

Alston (2004) kuvailee, kuinka globaali maataloustuotteiden kauppa, rakennemuutos ja politiikan muutokset lisäävät taloudellisen tehokkuuden paineita ja maatilojen haavoittuvuutta. Perhemaatilan selviytymisessä tulee ottaa huomioon myös kulttuuriset, sosiaaliset ja ympäristötekijät (emt.). Tuotannon lopettaminen karsi perhemaatilojen joukkoa kolmen vuosikymmenen kehitystä selvittäneessä tutkimuksessa, joskin perhetilojen kyky sopeutua ja säilyttää kulttuuriset ominaisuutensa hämmästyttivät: juuri perheellä oli keskeinen, tukeva rooli tuotannon vaikeinakin aikoina (Andrade 2016). Viljelijän sopeutumiskyky ei riipu kyseisen tutkimuksen mukaan vain yksilön pystyvyydestä ja aineellisista tai kulttuurisista resursseista, vaan myös näiden kykyjen ja resurssien hyödyllisyydestä muuttuneessa tilanteessa. Myös Ådahlin (2007) mukaan koti, kotipaikka ja perhe ovat viljelijöille arjen peruselementtejä, jotka liittyvät maahan ja esi-isiin. Maaseudun muuttuminen synnyttää viljelijöissä ahdistusta, kun kyläläisten määrän hvetessa mietitään aiempien sukupolvien tekemää työmäärää sekä pelätään mahdollista kodin ja maatilan menettämistä (emt.).

Eurooppalaisen perhemaatalouden on arvioitu pohjautuvan juuri yhteenkuuluvuuteen, jatkuvuuteen ja sitoutumiseen (Davidova & Thomson 2014). Toisaalta Niskan ym. (2012) mukaan viljelijöiden tärkeimpiä arvoja olivat taloudellisuus, riippumattomuus ja yhteiskunnalliset arvot, kun taas yrittäjyyteen usein liitettyjä jatkuvuutta ja voiton maksimointia ei arvotettu tärkeimpien joukkoon.

Ruuan tuottajien toimintaympäristön ja sen muutosten selvittäminen on aiheellista, sillä puutteet työhyvinvoinnissa voivat maatalousyrittäjän jaksamisen lisäksi vaikuttaa edelleen elintarviketurvallisuuteen, tuotteiden laatuun, tuotannon eettisyyteen ja eläinten hyvinvointiin. Tässä artikkelissa keskitytään tarkastelemaan lypsykarjatilojen arkea. Näillä maataloilla työpäivän rakenne poikkeaa selkeästi muista maatalouden tuotantosuunnista ja myös monista muista yhteiskunnan ammattialoista. Merkittävä osa haastatelluista oli naisia, joiden asemaa maatalouden murroksessa ovat tarkastelleet aiemmin muun muassa Siiskonen (1990), van der Burg & Endevelde (1994), Silvasti

(2001, 2003) ja Högbäck (2003). Työtä tekevien naisten suhde ympäristöön määrittynyt maatalouden muutoksessa ja maataloilla omakohtaisen tekemisen ja toiminnan kautta (Högbäck 2003), mikä antaa aihetta heidän kokemustensa tarkasteluun muutostilanteissa. Östmanin (2000) mukaan tarpeen vaatiessa nimenomaan naiset ovat ylittäneet sukupuolisidonnaisen työnjaon rajoja. Perheen merkitys maatilojen selviytymisessä on todettu keskeiseksi useissa edellä esitetyissä teoreettisissa tarkasteluissa. Tutkimushankkeidemme tilakäynneilläkin kävi ilmi perheen keskeinen merkitys niin arjen sujuvuuteen kuin työhyvinvointiin. Nopeasti etenevän rakennemuutoksen takia haluttiin selvittää myös lypsykarjatilojen selviytymistä sekä työn ja vapaa-ajan liittymäkohtia.

Lypsykarjatilaa hoitavien viljelijöiden arkeen liittyen tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Miten työn, perheen ja muun elämän liittymäkohdat tulevat esiin lypsykarjataloilla toteutetuissa haastatteluissa?

2. Millaisten keinojen avulla lypsykarjataloilla selviydytään rakennemuutoksen keskellä?

Aineistot ja menetelmä

Tutkimusaineistoina ovat kahden hankkeen laadulliset, puolistrukturoidut haastattelut 26 lypsykarjatilalla. Tutkimushankkeessa ”MYEL-vakuutettujen naisten työturvallisuushanke” (jatkossa NT-hanke) haastateltiin kesällä 2007 kymmentä lypsykarjatilalla työskentelevää naista Uudellamaalla, Hämeessä ja Satakunnassa (Kallioniemi 2013). Kaikki haastattelutiloiksi valitut suostuivat tilakäyntiin. Tutkimushankkeessa ”Maidontuottajien työhyvinvointi keinona edistää eläinten hyvinvointia ja yrittäjien jaksamisen tukeminen muutoksessa” (jatkossa MHV-aineisto) toteutettiin talvella 2009–2010 tilakäynnit 16 lypsykarjatilalle Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa (Kymäläinen toim. 2011). Tilat olivat laajentaneet tuotantoaan haastatteluajankohtaa edeltäneinä vuosina. Tilakäyntipyyntö esitettiin 20 lypsykarjatilalle, joista 16 suostui. MHV-aineiston haastatteluun vastasi jompikumpi viljelijäpariskunnasta, molemmat erikseen tai yhdessä. Kokonaisuudessaan 26 lypsykarjatilalla haastateltiin 26 naista ja 14 miestä, yhteensä 40 henkilöä.

NT-aineiston haastatteluteemat olivat taustatiedot, työnjako, työturvallisuus ja -hyvinvointi sekä muutokset, MHV-aineiston puolestaan työ ja muutokset, työhyvinvointi, tavoitteet ja tuotantoläimät. Hankkeiden tutkijat laativat haastattelurungot ohjausryhmien tuella. Haastattelut tallennettiin sanelimelle ja litteroitiin. NT-hankkeen tavoitteina ilmoitettiin työn, työolosuhteiden ja -hyvinvoinnin selvittäminen, MHV-hankkeen tarkoituksina toimintaympäristön, jaksamisen ja eläinten hyvinvoinnin tutkiminen. NT-aineiston tilakäynnit toteutti yksi tutkija (tämän kirjoituksen 1. kirjoittaja), MHV-aineiston käynnit kaksi tutkijaa (tämän kirjoituksen 1. kirjoittaja toteutti 16 tilakäynnistä 9). NT-aineiston tilakäyntien pituus oli keskimäärin 5,5 h. MHV-aineiston haastattelunauhoitusten pituus oli noin 1-3 h. Haastattelut toteutettiin haastateltavien osoittamissa paikoissa, yleisimmin asuinrakennuksessa. Tilojen yhteystiedot välittivät pääosin alue-neuvojat.

Analyysointimenetelmäksi valittiin tapaustutkimus, koska se lähestyy kohdettaan kokonaisvaltaisesti kuvaillen, selittäen ja pohtien ilmiöitä. Tutkijalla oli mukanaan haastattelurunko, mutta aiheista

keskusteltiin myös vapaamuotoisesti. Analyysivaiheessa aineistoa luokiteltiin ja ryhmiteltiin teemoittain. Pohdintaosassa aineiston havaintoja peilataan ja vertaillaan aiempiin teorioihin ja tutkimustuloksiin (Ronkainen ym. 2011). Haastattelu muotoutuu tutkijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. Aineisto on sidoksissa aikaan ja paikkaan, joissa tutkijasubjekti havainnoi kohdettaan (Hirsjärvi & Hurme 2004). Havaintojen suhteuttaminen aiempaan tutkimukseen auttaa kuitenkin hallitsemaan tutkimuksen subjektiivisuutta (Ronkainen ym. 2011). Aineistoa tarkastellaan pohdintaosassa myös valitun teoreettisen viitekehyksen avulla (Tuomi & Sarajärvi 2006), jonka muodostavat sosiaalisten suhteiden teoria perheyrytyksissä (von Schlippe & Frank 2013) ja Akhterin (2015) tarkastelu sukulaisuudesta.

Sosiaalisten suhteiden teoria perheyrytyksissä (von Schlippe & Frank 2013) määrittelee perheyrytysten kolme, toisiinsa tiiviisti kytkeytyneitä sosiaalista areenaa: perhe, yritystoiminta ja omistajuus. Teorian keskiössä on vuorovaikutus näillä areenoilla, joilla kullakin on oma, toiminnallinen logiikkansa. Perheessä vuorovaikutus liittyy ihmissuhteisiin,

Taulukko 1

NT- ja MHV-aineistojen haastateltavien ja maatilojen ominaisuuksia. MHV-aineiston puuttuvat tiedot ilmenevät merkinnästä "puuttuvat, n=x".

Ominaisuus	Keskimäärin (vaihteluväli)	
	NT-aineisto	MHV-aineisto
Vastaaajien määrä, n	10	30
Vastaaajan ikä, vuotta	43 (34–49)	42 (31–55) puuttuvat, n=4
Vastaaajan sukupuoli, n		
- nainen	10	16
- mies	0	14
Vastaaajan työkokemus, vuotta		
- 6–10	n = 3	n = 2
- yli 10	n = 7	n = 22 puuttuvat, n=6
Maatilojen lukumäärä, n	10	16
Peltoala (ha)	106 (45–200)	78 (27–145) puuttuvat, n=3
Lehmien lukumäärä, n	45 (17–75)	63 (36–135)

yritystoiminnassa puolestaan päätöksentekoon, ja omistajuus perustuu lainsäädännöllisesti määritettyyn vuorovaikutukseen. Näitä rakenteita kyseenalaistetaan perheyriyksissä etenkin sukupolvenvaihdosten aikana, jolloin luopuvilla ja jatkavilla yrittäjillä voi olla toisistaan poikkeavat odotukset ja olettamat. Akhter (2015) erittelee sukulaisuuden määrittelevän ennalta perheen ja perheenjäsenten sosiaalisia suhteita, joita sovelletaan perheyriyksessä. Sukulaisuus yhdistää sekä luo luottamusta ja jatkuvuutta. Lisäksi se ilmenee perimysjärjestyksenä ja resurssien tuojana. Perheen käyttäytymistä määrittävät arvot, normit ja sosiaaliset suhteet, jotka ovat luonteeltaan dynaamisia ja muuntuvia (emt.).

Tulokset

Esittelemme tulokset tutkimuskysymysten teemojen mukaisesti käsitellen ensin työn, perheen ja muun elämän yhteensovittamista ja sen jälkeen keinoja, joiden avulla viljelijäperheet selviytyvät muutoksessa. Taulukkoon 1. (viereisellä sivulla) on koottu tutkimukseen osallistuneita lypsykarjatiloja ja haastateltavia kuvaavia ominaisuuksia.

Kursiivilla merkittyihin haastattelulainauksiin on liitetty hakasuluissa maatilaa kuvaava tunnus, jossa käytetään seuraavia merkintöjä: NT = NT-aineisto; MHV = MHV-aineisto; lehxx = lehmien lukumäärä; vastaajan sukupuoli = nainen/mies; pih-la = navettatyypinä on pihatto eli lehmät liikkuvat vapaina ja ne lypsetään lypsyasemalla; pih-a = pihatto, jossa on automaattinen lypsyjärjestelmä eli lypsyrobotti sekä pn = navettatyypinä on parsinavetta, jossa lehmät ovat kytkettyinä parsipaikkoihin. Merkintä - - kuvaa haastattelusuudesta poistettuja täytesanoja, asian toistoa tai informaatiota muusta aiheesta.

Työn, perheen ja vapaa-ajan yhteensovittaminen

Yhteistyö ja työnjako

Lypsykarjatiloilta työ ja koti sijaitsevat yleensä samassa paikassa tai liki toisiaan. Haastateltavat kuvasivat ydinperheen yhteiseloa ja työtä tilalla

pääsääntöisesti positiivisin sanakäntein. Perheenjäsenten välinen vuorovaikutus ja yhteistyö loivat edellytyksiä arjen sujuvuudelle ja jaksamiselle.

Haastattelija kysyy, mikä on jaksamisen kannalta tärkeää.

"No se pitää tietenkin olla kotona kaikki kunnossa, että se on se ykkösjuuttu." [MHV9-nainen-leh40-pn]

Työnjako tutkituilla tiloilla oli melko samanlainen. Mies vastasi pääsääntöisesti peltotöistä ja karjan rehustuksesta, nainen puolestaan hoiti eläimiä ja vastasi eläinten hyvinvoinnista. Lypsytyö oli usein yhteinen työrupeama. Kotiin liittyvät tehtävät olivat enemmän naisten työosarkaa, mutta muutamalla tilalla miehetkin tekivät kotitöitä. Kun pariskunta teki karjan hoitoon liittyvää työtä paljon yhdessä ja tästä oli monesti kertynyt kokemuksia usean vuoden ajalta, yhteistyö ja tekeminen tapa olivat yleensä asettuneet muottiinsa.

"Eiköhän sitä olla jo sen verran pitkään oltu, samoja nurkkia kateltu, oppinu jo jonnii verran toista tuntemaan. Tietään mistä narusta vetästä, että saa mielipiteensä läpi." [MHV6-nainen-leh32-pih-la]

Perheenjäsenten välisessä päätöksenteossa samanlaiset tai erilaiset mielipiteet nähtiin luonnollisena ja päätöksen kannalta positiivisena asiana. Arjen sujuvuutta selkiytti se, että työnjaon mukaisesti usealla tilalla toiminnot oli jaettu vastuualueisiin, joista kukin vastuunkantaja huolehti myös päätöksenteon osalta. Ylipäättään naisilla oli halu kertoa omasta roolistaan, vastuustaan ja päätöksenteostaan tiloilla.

"Me ollaan itse asiassa nyt toimitusjohtajia molemmat. Ei oo niinku mitään epäselvää, missä kaappi on, niitä on kaksi." [MHV11-nainen-leh90-pih-la]

Perheenjäsenet auttoivat toisiaan. Maatilan töiden tekeminen yhdessä oli tapa viettää perheen yhteistä aikaa, kun vanhemmilla oli paljon töitä. Samalla lapset oppivat töiden tekemistä.

"Sitä välillä mennään monta kuukautta että sinne ei juurikaan lomapäiviä jää. - - Vähäisellä työvoimalla kun ollaan, niin sitä työtä aina on. - - Perhe tulee - - siinä vastaan, että ne on mukana sitten tässä työnteossa. [naurahdus] Lapset oppivat siinä siivellä - - töitä." [MHV9-mies-leh40-pn]

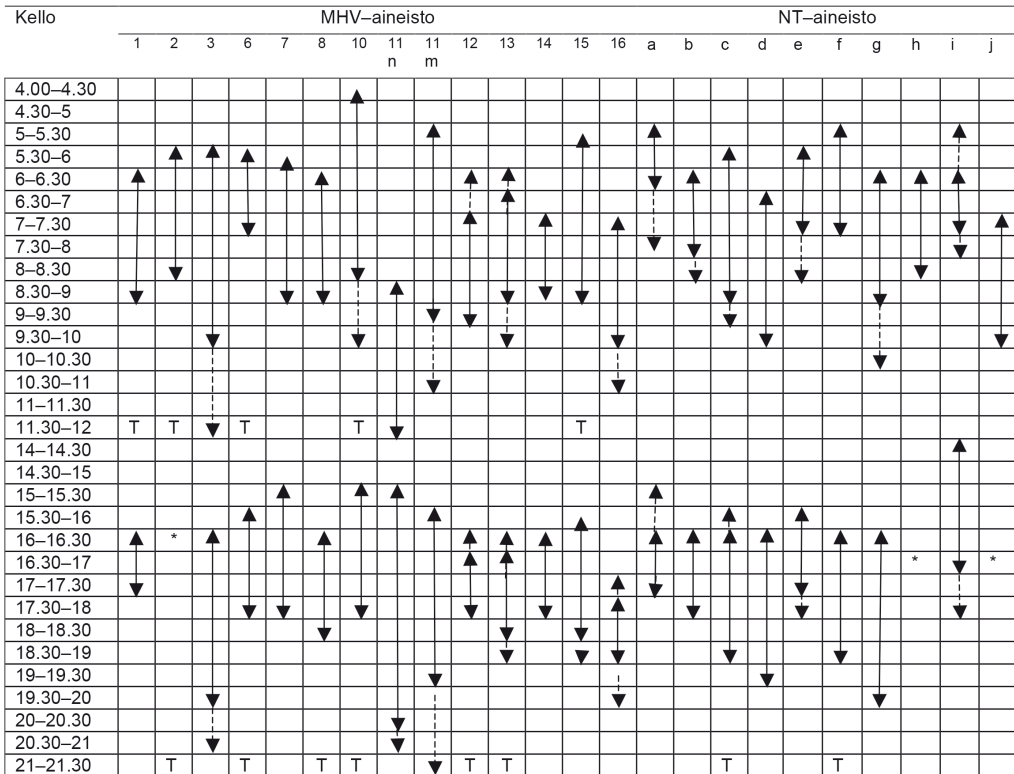
Perheenjäsenten välinen joustavuus voi auttaa ratkomaan vakavia pulmatilanteita. Eräällä tilalla nainen hoiti maatilan työt yksin miehen alkoholi-ongelman takia siihen saakka, kunnes lasten taidot kehittyivät niin paljon, että he kykenivät myös osallistumaan maatilan töihin. Haastatteluhetkellä maatilaa hoiti äidin ja poikien maatalousyhtymä.

"Me mentiin naimisiin, mä olin kaksikymmentä, mä olin innostunut. [tauko] - - Sittenhän meidän isännällä alkoi se ryyppääminen. - - Mä olin niin paljon yksin, tein, kaikki vastuu oli mulla navetasta. - - Pojat ovat olleet mulla kymmenvuotiaasta asti kaverina [töissä]. - - Pojat hoitaa peltohommat ja rehupuolen - - minä navetan." [MHV1-nainen-leh70-pih-a]

Taulukossa 2 on esitetty päivittäisten työjaksojen keskimääräinen ajoittuminen navetassa. Yhteensä kahdeksasta NT- ja 13:sta MHV-aineistojen haastatteluista ilmenivät sekä aamun että illan työajat navetalla. Työajat koskivat pääsääntöisesti myös viikonloppuja ja pyhäpäiviä. Tiloilla

Taulukko 2.

Päivittäisten työjaksojen ajoittuminen navetassa MHV- (N=14, 1-16) ja NT-aineistojen (N=10, a-j) tiloilla, merkintä n (nainen) ja m (mies) tilatunnuksen jälkeen kuvaavat miehen ja naisen haastatteluista saatua informaatiota. MHV-aineiston osalta tilojen 4, 5 ja 9 tiedot puuttuvat. Katkoviivanuoli kuvaa haastatellun kertomaa työajan pituuden vaihtelua. Naisturva-aineiston osalta työajat on julkaistu alun perin artikkelissa (Kallioniemi & Kymäläinen 2012).

T = tarkistuskäynti navetalla

* = tarkka työajan ajoittuminen ei tullut haastattelussa esiin tai sen määrittäminen oli hankalaa

(N=21) tehtiin töitä navetassa keskimäärin 6,2 tuntia päivän aikana. Huomattava osa (74 %) työtunneista navetassa tehtiin tavanomaisen työajan (kello 8–16) ulkopuolella. Samat ihmiset tekevät sekä aamun että illan työrupeamaa. Eläinten hoitoon kuluva työajan arviointi ei ollut yksiselitteistä, sillä esimerkiksi eläinten sairastumiset tai järjestelytyöt saattoivat muuttaa navetan töihin kuluva aikaa huomattavasti. Taulukkoon merkittyjen, päivittäin eläinten hoitotyöhön käytettyjen työtuntien lisäksi tehtiin esimerkiksi vuodenaikojen mukaan vaihtuvia töitä pellolla, maatilan hallintoon ja kirjanpitoon liittyviä töitä sekä kunnossapitoon ja maatilan energiahuoltoon liittyviä töitä.

Sukupolvenvaihdos ja jatkuvuus

Ongelmia oli ilmennyt sukupolvenvaihdokseen ja sen jälkeiseen aikaan liittyen. Monelle haastatellulle tämä aika oli ollut yksi elämän rasittavimpia. Uusi yrittäjä sai tilan haltuunsa, mutta vallan ja päätöksenteon siirtyminen edellisiltä omistajilta ei ollut kitkatonta. Nuori yrittäjäpariskunta saattoi kokea saavansa liikaa neuvoja, ohjausta tai valvontaa, tai joku yksinkertaisesti halusi tehdä päätökset heidän puolestaan.

"[Tilapidon alussa] ei tahtonu jaksoo lähtee välillä - - edellisten omistajien kanssa [tauko] taistelua. - - Pikku hiljaa, ne on lopettanu sen, ylimääräsen neuvomisen." Haastattelija kysyy, onko tämä yleistä. *"Joka paikassa se on - - mitä nyt oon näitten muitten kanssa jutellu."* [MHV6-mies-leh32-pih-la]

Toisaalta edellinen omistajapariskunta tai sen jompikumpi puoliso saattoi olla tärkeä työapu maatilan tai kodin töissä. Erityisen arvokkaaksi heidän tarjoamansa apu koettiin yhtäkkisten sairastumisten tai lomien aikana, kun luotettavaa apua saatiin lyhyelläkin varoitusajalla. Useasti edellisellä viljelijäpariskunnalla oli tilan asioihin liittyen erityistä asiantuntemusta sekä valmiudet kantaa eläinten hoitoon liittyvää vastuuta. Eräästä haastattelusta [NT-nainen-leh30-pih-la] ilmeni, että töitä tehtiin pääosin viljelijäpariskunnan voimin, mutta myös vanhemmat olivat enemmän tai vähemmän ”juonessa mukana”: haastateltavan

80-vuotias isä niitti kesannot, äiti kiersi peltoja etsien hukkakauraa, appi ajoi lietettä keväällä ja niitti nurmia sekä anoppi saapui haastateltavan sairastaessa navetalle lypsämään. Aiemman sukupolven työtä myös arvioitiin lähtökohtana omalle työlle.

Työn jatkaminen tilalla oli merkityksellistä etenkin niille haastatelluille, jotka olivat varttuneet maatilalla. Osalle jatkaminen oli kunniatehtävä, oikeus tai asia, johon henkisesti kasvetaan, toisille taas jonkinasteinen velvoite.

Haastattelija kysyy työn parhaimpia puolia, mikä auttaa jaksamaan.

"No kyllä kai se on se oma yritys ja sukutila. - - Se on tässä semmonen niinku kunnia-asia." [MHV8-mies-leh67-pih-la]

Haastateltava selvittää, miksi jatkaminen on eri osapuolille tärkeää.

"Kannattaahan olemassa olevasta pittää kiinni, niin paljonhan siinä kumminkii tuota on kiinni sitä, aikoo ja rahho. Henkisesti on kiinni, kasvanu kiinni." [MHV6-mies-leh32-pih-la]

Haastatteluissa mietittiin myös, jatkavatko omat lapset maatilan hoitamista sekä millaisen lähtökohdan oma työ ja tilan kehittämistoimet luovat seuraavalle jatkajalle.

"Mukavahan se olis, jos joku jatkaisi, mutta ei myö olla ite laskettu sen varaan, että tää on isältä pojalle tyyliin. Että kun on nähty ite, mitenkä vastuullinen ja mitenkä sitova tämä tavallaan on, niin ei myö haluta. - - Annetaan lapsille se valinnan mahdollisuus" [MHV7-nainen-44leh-pn]

"Jos sä aiot pärjätä, sun täytyy olla koko ajan tietonen joka asiasta - - jos sä jätät pois junasta, niin jatkajalla on huonommat mahdollisuudet aloittaa, et sun pitää niin kuin koko ajan pysyä täs junas mukana." [NT-nainen-leh71-pih-la]

Työympäristö ja työn joustavuus

Maaseutua sosiaalisine suhteineen arvostettiin lasten kasvuympäristönä ja perheen asuinympäristönä. Työn luonne salli joustot perheen aikataulujen

mukaan. Maatilan töiden lomassa oli mahdollista käydä hoitamassa lasten tai tilalla asuvien vanhusten hoitoon sekä hyvinvointiin liittyviä asioita. Erilaiset hoivatehtävät olivat enemmän naisten kuin miesten vastuulla. Haastateltava kuvaili tyypillistä työpäivää ja lasten äitinä olemista seuraavasti.

"Kun [lapsi] on lähtenyt kouluun kahdeksalta, niin mä tulen [toisen lapsen] kanssa tänne puoli yhdeksän maissa - - tuohon lypsylle jatkamaan ja laskemaan siitä [puolison] muihin töihin. Teen lypsyt loppuun, juotan vasikat, puolen päivän maissa menen takaisin kotiin [lapsen] kanssa, sit me tehdään ruoka, [toinen lapsi] tulee koulusta, tehdään läksyt ja tullaan takaisin [navettaan] kolmen maissa. - - Sitten alkaa taas nuo siivoukset ja lypsyt - - puoli viiden aikaan ja välillä käyn syöttämässä - - lapset [navetalla taukotila]. - - Ja iltasella lähetään [navetasta] - - yleensä puoli yhdeksän - - takaisin kotiin." [MHV11-nainen-leh90-pih-la]

Työn sitovuus ja vapaa-aika

Työn sitovuus ja vapaa-ajan viettämiseen liittyvä pulmat tulivat esiin haastatteluissa. Tiettyä ajankohtana toistuviin harrastuksiin osallistuminen oli vaikeaa. Tilannetta pohdittiin etenkin lasten vanhemman näkökulmasta. Mahdollisuudet vapaa-aikaan jakaantuivat aineistossa navetta-tyypin mukaan. Robottilypsytiloilla automaattisten järjestelmien häiriötilanteiden hoitamiseen oli löydettävä korvaava vastuunkantaja, lypsyasemalla lypsävillä taas työjärjestelyissä onnistuminen määritteli mahdollisuuksia vapaa-ajan vietoille. Isoimmilla aineiston lypsyasematiloilla sopivan palkatun työntekijän löytäminen ja työsuhteen jatkuvuus olivat tärkeitä vapaa-ajan vieton mahdollistajia. Parhaat mahdollisuudet vapaa-aikaan oli parsinavettatiloilla, joilla oli pääsääntöisesti pienempi karjakoko. Parsinavetassa hoitajan on mahdollista seurata nautan vointia yksilöllisesti, jolloin eläinten terveydentilaa voidaan havainnoida ja ongelmat havaitaan aikaisessa vaiheessa. Jos eläinten hoito on hyvin hallinnassa, se luo mahdollisuuksia vapaa-ajan vietoille. Kahdella tilalla aineistossa oli lypsykarjatilan hoitamisen

rinnalla muuta yritystoimintaa, ja monelta tilalta ehdittiin hoitaa luottamustehtäviä.

"Työ haittaa harrastuksia. - - Jos on - - jotain iltamenoa, niin et voi koskaan tietää, - - pääsetkö sinä sinne." [MHV13-nainen-37leh-pn]

Haastattelija kysyy, onko työ vienyt sillä tavalla voimia, että se näkyy vapaa-ajassa, kotona tai ihmissuhteissa, entä ehtiikö haastateltava huolehtia omasta jaksamisesta.

"No, sehän näkyy kotona yleensä sillai, että minua ei täällä näy. No, pitää nukkua silloin, kun pystyy [kasvukauden aikana]. - - No, viiden maissa [aamulla] sitä lähetään liikkeelle. No, kyllä mä nyt oon viime aikoina vähä ruvennu rauhottuun, kyllä mä nyt sitten yhdeksän maissa jo yritän lopettaa illalla." [MHV15-mies-leh55-pih-la]

Lomalle lähteminen etukäteisjärjestelyineen oli eräissä tapauksissa monimutkainen operaatio eikä irrottautuminen työstä aina onnistunut tai työasioita hoidettiin lomallakin. Haastatellut myös arvioivat, että loman vietoista voi koitua jälkikäteen ylimääräisiä kustannuksia, kun esimerkiksi eläimet sairastavat tai navetan laitteiston ohjelmointi voi olla lomalta palatessa sekaisin. Riskieltä välttyttiin toisinaan siten, ettei pariskunnan yhteistä lomaa suunniteltu.

"Eikä oo itestäänselvyys, että päästäs yhdessä minnekään lähtemään. - - Aika vähän me pietään lomia yhdessä." [MHV5-nainen-leh67-pih-a]

Lomasta ja lomailutavasta saattoi olla puolisoilla erilaisia näkemyksiä. Puolison maatilan töihin ja tilan kehittämiseen liittyvä motivaatio saattoi vaikeuttaa loman viettoa.

Perheenjäsenten yhteistyön haasteet ja painotukset

Erilaisia arvostuksia ja yhteistyön hankauksia kuvailtiin jonkin verran. Haastatellut naiset ajattelivat arjen valintoja enemmän lasten ja mies enemmän maatilan näkökulmasta. Työmäärä saattoi aikaansaada sen, että vanhemmista mies keskittyi tilan töihin, ja koti lastenhoitoineen jäi naisen vastuulle.

"Mulla on aina lapset päällimmäisenä, että se ehkä aiheuttaa niitä ristiriitatilanteita. - - meille naisille - - on perheen hyvinvointi ihan eri asia [kuin miehille]. Elikä miehet paiskii aamusta yöhön töitä sillä syyllä, että ne perheen eteen tekee kaikkensa. Ja sit ne ei tajua sitä, että - - ne on koko ajan pois siitä perheestä. - - Lapset - - tarvii sitä isää myös." [MHV11-nainen-leh90-pih-la]

Selviytyminen muutoksessa

Tilan laajentaminen

Lypsykarjatilan toiminnan laajentamisen ja uuden navetan rakentamisen jälkeen tilanne ei ollut aina odotusten mukainen. Tuotannon laajentamisvaatimuksiin esitettiin kritiikkiä, kun työmäärä laajentamisen jälkeen oli odotettua suurempi, väsymys painoi, naisen fyysinen kapasiteetti oli liian kovalla koetuksella tai suuri karja koettiin eettisesti arveluttavana ratkaisuna. Muutosten myötä vaikuttamismahdollisuudet omaa alaa koskeviin asioihin koettiin vähäisinä. Laajentamiseen otettu pankkilaina rajoitti vaihtoehtoja.

"Työmäärä on isompi mitä kuviteltiin uudessa navetassa, se on huomattavasti isompi. Ja toinen asia - - on - - sitovuus. - - [Uuden navetan] sissänajaminen on aika isotöinen. - - Lypsäminen on raskain työ. Se on - - vielä näillä lypsyajoilla - - niinku minun kropalle ihan tehtävissä, vaan vaimollehan se ottaa hartioihin. - - Muutoksen sietokyky on kyllä kovilla. - - Ja sitte se epävarmuus on koko ajan olemassa, että vaikka tekkee työnsä hyvästi, niin riittääkö, niin siinä on se iso asia. - - Vaikutusmahollisuudet on aika pienet, suorastaan olemattomat." [MHV10-mies-101leh-pih-la]

"Niin kun koko ajan pitäis vaan laajentaa - - että ollaan tehokkaita. - - Siinä on kuitenkin eläimistä kysymys. Ja pitäis jäädä siihen muuhunkin, perheelle ja harrastuksille aikaa, eikä se ole pelkästään tarkoitus, että siellä asutaan siellä navetassa." [MHV7-nainen-leh44-pn]

Voimavarana vuorovaikutus eläinten kanssa

Osalle haastateltavista tilalla hoidettavat eläimet olivat hyvinkin läheisiä, jolloin työ eläinten parissa lisäsi voimavaroja. Eläimiä kuvailtiin "työkumppaneiksi" [MHV5-nainen-67leh-pih-a], ja eläinten hyvä terveydentila toi onnistumisen tunteen. Haastateltava [NT-nainen-leh63-pih-a] koki olevansa yksi lauman jäsen navetassa liikkueensa. Sairasta tai poikivaa eläintä tarkkailtiin, pyytääkö se hoitajalta apua. Hoitajan ja nautan vuorovaikutuksessa tervehtiminen, eläimen katse ja olemus kertoivat hoitajalle nautan tilanteesta. Navetassa oli perheen lasten suosikkieläimiä, ja joillakin tiloilla lapsilla oli erityisiä taitoja käsitellä nautoja.

"Se [nauta] kertoo mulle semmosia asioita, mitä muut ei välttämättä näe. - - Jos sillä on joku hätänä, niin se kattoo minua sillä lailla, että se kertoo sen asian." [MHV3-nainen-66leh-pih-la]

Ongelmatilanteita ja niiden hallintakeinoja

Haastatteluissa kerrottiin myös kokemuksia luvattomista, maatilan alueella yöllä liikkuneista henkilöistä sekä heidän aiheuttamistaan vahingoista. Ongelmaa oli pyritty ottamaan haltuun muun muassa valvontakameroiden avulla. Myös eläinten hyvinvointiin liittyvää yhteiskunnallista keskustelua kommentoitiin karjan hoitajan näkökulmasta. Julkisen keskustelun osalta koettiin voimattomuutta, kun tilojen arki ei pääse esille.

"Meillä on tässä ollu semmosia ylimääräisiä vieraita. - - Sillon ku rakennettiin - - ne kävi aukomassa ovia ja vesihanoja ja valoja jättivät päälle - - ja ruokkijan kanssa pelasivat. - - Tietokoneelta hävitti kaikki tiedot. - - Ennen kun kamerat laitettiin, niin minä olin aivan loppu, että mä melkein yöt valvoin." [MHV12-mies-leh47-pn]

"Meitä on sen verran vähän, Suomessa, tuntuu että, kuunteleeko kukkaan, kuinka moni tietää sitte mejän arkipäivästä? - - Me tehään kuitenkin joka päivä sitä työtä ja arkia. Ja yritetään huolehtia mahdollisimman hyvin niistä lehemistä, hiehoista, vasikoista. Niin totta kai se tuntuu pahalta sitte ne syytökset, mitä yleensä mediasa on." [MHV15-nainen-leh63-pih-la]

Haastateltavilla oli erilaisia sairauksia. Erityisen hankala tilanne tuntui olevan silloin, jos työkyky heikkeni ison investoinnin jälkeen. Maatilan töiden yhdistäminen raskausaikaan ei aina onnistunut etenkin, kun kyseessä oli ensimmäisen lapsen jälkeinen raskaus. Yrittäjät selviytyivät sairauksista terveydenhuollon ja lääkkeiden sekä perheenjäsenten välisen tuen avulla.

Eräksi selviytymiskeinoksi ja arjen virkistykseksi haastatteluissa ilmeni huumori.

Haastattelija kysyy, millainen on työilmapiiri.

"No hyvinhän meillä sujuu. Oikeastaan me ollaan kumpikin vähän semmosia puolhulluja, että meillä on hirmu hyvä huumori kummallaki. - - [Puoliso] aina minua kiusoo sillä, kun minä sanon, että jos yli 40 tulloo [lehmä], niin minä pakkaan matkalaukkuni ja lähen. Niin nyt se sitten yhtenä päivänä sano mulle, et mut ku niitä on nyt 44? Niin minä sanoin, et ei multa puutu enää kuin hammasharja ja -tahna." [MHV7-nainen-44 leh-pn]

Haastattelija kysyy, oletteko samaa mieltä eläimiin liittyvissä asioissa. *"Vaimo on varmaan enemmän samaa mieltä kuin minä. Ei niistä paljoa ole erimielisyyksiä."* Myöhemmin haastattelija kysyy, onko teillä ristiriitoja. *"Jos ruokintalaitte hälyttää, että siihen tulee joku vika, ja jos mä pistänkin vaimon kännykkään, et tulee se hälytys, niin heti on tappelu."* [MHV3-mies-leh66-pih-la] (Eläinten rehustus oli miehen vastuulla ja vaimolla eläinten hyvinvointi.)

Pohdinta

Viljelijäpariskunnat saivat tarvittaessa työapua lapsilta, vanhemmilta, appivanhemmilta ja sisaruksilta. Työ maatilalla salli joustot perheen asioiden hoitamista varten. Kuten Akhter (2015)

ja Andrade (2016) kuvailevat perheyriityksiä, myös lypsykarjatiloiilla perhe tarjosi joustavasti tukea ja työapua.

Osalla tiloista ongelmana oli työmäärä. Työ oli sitovaa, ja työn ongelmat heijastuivat perheen vapaa-ajan viettomahdollisuuksiin, lomiin ja yhdessäoloon. Havainto saa tukea viidennestä eurooppalaisesta työolosuhdekyselystä (Smith ym. 2013), joka toteutettiin vuonna 2010 yhteensä 34 maassa (N=44 000). Kyselyn mukaan viljelijöiden työmäärät viikossa olivat aineiston pisimpiä (naisilla keskimäärin 74,6 ja miehillä 57,4 tuntia viikossa), kun mukaan laskettiin varsinaiset työtunnit pääasiallisessa työssä, hoivatyö, muu palkaton työ sekä työhön liittyvät kulkemiset. Koko aineistossa naiset työskentelivät keskimäärin 64,0 ja miehet 53,4 tuntia viikossa (emt. 2013). Vastaavasti Suomessa yksi lypsykarjatilalla työskentelevä henkilö teki Kyyrän ym. (2011) mukaan töitä keskimäärin 255 päivää vuodessa, mikä ylittää laskennallisen henkilötövuoden työpäivien määrän (225) yli kuukaudella eli 30 työpäivällä. Ilmiö selittyy sillä, että lypsykarjatilalla eläinten hoito- ja lypsytyöt tehdään myös viikonloppuisin ja pyhäpäivinä.

Omistajuus (von Schlippe & Frank 2013) ja sukupolvien jatkuvuus (Akhter 2015) tulivat haastatteluaineistoissa esiin, kun miltei jokaisessa MHV-aineiston haastattelussa kävi ilmi maatilojen hoitaminen ja kehittäminen sukupolvien jatkumona. Edellisen sukupolven työ määritteli tilanpidon lähtötilannetta, ja kehittämispäätöksiä tehtiin joustavasti seuraavan sukupolven tarpeita ajatellen. Akhter (2015) kuvailee, kuinka perhe luo yhteistä muistia, normeja ja arvoja. Aiempi sukupolvi siirtää kokemuksiaan ja oppimaansa seuraavalle sukupolvelle.

Sukulaisuus on vahva side, joka voi sisältää myös ristiriitoja ja jännitteitä (Akhter 2015). Maatilan sukupolvenvaihdos kuvattiin haastatteluissa pääsääntöisesti kuormittavana ja vaikeana elämänvaiheena, jossa päätöksenteon ja omistajuuden siirtyminen ei ollut helppo tai yksinkertainen prosessi. Von Schlippen ja Frankin (2013) teorian pohjalta voitaisiin ehdottaa perheyriityksen sisäisen vuorovaikutuksen ryhmittämistä ja eriyttämistä tietoisesti osa-alueisiin eli perheenjäsenten väliseen, maatilan hoitamiseen sekä omistajuuteen

liittyvään vuorovaikutukseen. Tavoitteena olisi, että ristiriidoille altis omistajuuteen liittyvä vuorovaikutus ei turmelisi esimerkiksi perheeseen ja sen ihmissuhteisiin liittyvää vuorovaikutusta. Osalla aineiston tiloista kaikki vuorovaikutus edellisen viljelijäsukupolven kanssa oli loppunut, jolloin oletettavasti oli menetetty myös jotain arvokasta. Käytännöllisenä ratkaisuna von Schlippe ja Frank (2013) ehdottavat ”perhejohtokuntia” vaikeiden asioiden käsittelyä varten.

Yritystoiminnassa vastuualueet oli usein jaettu viljelijäpariskunnan kesken. Aineistomme poikkeaa maatilojen naiseen liittyvistä kirjallisuuslähteistä, joissa naisen asemaa maatilalla on luonnehdittu esimerkiksi marginaalisena tai näkymättömänä (O’Hara 1994). Haastatteluissa naiset kertoivat vastuualueistaan, tiimityöstä puolison kanssa ja osallisuudesta tilan päätöksenteossa. Samansuuntaisesti Sireni (2015) tuo esiin, kuinka maaseudun naista koskeva yrittäjyyspuhe on muuttunut, ja naisesta on tullut itsenäinen toimija. Nykyisinkin käytössä oleva, maatalouden hallintoon liittyvä luokittelu nimeää maatilaa kohti kuitenkin vain yhden viljelijän, joka ”vastaa ensisijaisesti maatalaan liittyvien asioiden hoidosta. Viljelijöiden lukumäärä ei sisällä mahdollisesti tilalla olevia muita viljelijöitä” (Maatilatilastollinen vuosikirja 2012, 2012). Esimerkiksi vuonna 2010 päätoimisista viljelijöistä (N = 57 440) suurin osa (89 %) oli miehiä (emt.). Tilakäynnellä pohdittiin, miten tällainen luokittelu vaikuttaa mautiloilla työskentelevien naisten itsetuntoon ja identiteettiin (NT-nainen-leh30-pih-la). Naiset tekivät mautiloilla tärkeää työtä, omana vastuualueena oli usein eläinten hoitaminen ja hyvinvointi. Tilan omistajuus yksin toisen tai molempien puolisoiden nimissä ei pääsääntöisesti vaikuttanut arjen ja maatilalan hoitamiseen liittyvään päätöksentekoon.

Kun haastattelijä saapuu maatilalle, jokainen mautila näyttäytyy kokonaisuutena, jonka eri osasia yrittäjäpariskunta pitelee käsissään. Yrittäjäpariskunta voi todennäköisesti hyvin, jos maatilakokonaisuus on hyvin hallinnassa. Kokonaisuus voi sisältää eläinten terveyden, karjan hoitajien työkyvyn, ammattitaidon, työmäärän, työnjaon, päätöksenteon, omistajuuden, työtehtävien hallinnan, koneiden ja laitteiden toimintavarmuuden, peltoviljelyn ja kannattavuuden. Koko-

naisuuden hallinta eri tiloilla voi poiketa merkittävästi toisistaan. Yhden maatilakokonaisuuteen kuuluvan osan toimimattomuus todennäköisesti heijastuu muihin osiin. Esimerkiksi eläinten ruokintalaitteiston toimintahäiriöt heijastuvat eläinten terveydentilaan, jolloin karjan sairastaminen lisää hoitajien työmäärää, hankaloittaa työtehtävien hallintaa ja vaikuttaa tilan kannattavuuteen. Viljelijän uupuminen puolestaan voi heikentää eläinten hyvinvointia.

Perheen merkitykseen ja sisältöön liittyen voidaan pohtia, sisältävätkö hoidettavat eläimet viljelijöiden läheisiin. Aineiston tiloilla eläinten kanssa seurusteltiin ja kommunikointiin, eläimet koettiin työkumppaneiksi tai niiden sairaus johti myöhemmin hoitajan sairastumiseen. Schuurman (2012) kuvailee, kuinka ihminen ymmärtää eläintä ja suhtautuu siihen empaattisesti. Toisaalta domestikaatiosopimus määrittelee eläimen ihmistä palvelevana, jolloin eläin saa vastavuoroisesti ihmiseltä huolenpitoa (emt.). Aineistomme pohjalta voidaan pohtia, olisiko syytä liittää tähän sopimukseen yhtenä osapuolena yhteiskunta, joka määrittää eläinten hyvinvoinnin ja elinolosuhteiden reunaehdoja sekä vaikuttaa tukien kautta alan kannattavuuteen.

Haastateltava [MHV3-nainen-leh66-la] luonnehti tilannetta.

”Jos 10 lehmällä eläis, niin eihän mulla olis ku ne 10 lehmää. - - Tilitulojen pitää olla tietyn verran - - meidän pitäisi - - vielä elää sillä. - - Että ulkopuoleltahan ne paineet tulee, että jos maidosta ei makseta, niin se pitää eläinmäärää lisätä.”

MHV-hankkeen postikyselyn (N=265) mukaan perheeseen liittyvät voimavaratekijät olivat vastaajille merkityksellisimpiä, mutta tärkeiden joukossa oli myös eläinten terveys (Kymäläinen toim. 2011). Perhe ja terveet eläimet olivat merkityksellisempiä kuin esimerkiksi yritystoiminnan menestys tai viljelijöiden vertaistuki. Kuormittavimmat stressitekijät puolestaan suuntautuivat mautilan ja perheen ulkopuolelta, kun kuormittavimpia olivat ”EU:n maatalouspolitiikka”, ”viljelijöiden kohtelu yhteiskunnassa ja mediassa” ja ”maatalouden tulevaisuus” (Kallioniemi ym., 2016).

Mahdollisuudet työn ja muun elämän yhdistämiseen olivat aineistossamme parhaat pienten karjakokojen tiloilla, joilla tilakokonaisuuden hallinta oli helpompi tehtävä. Yksikkökoon kasvataminen on ollut viime vuosina varsin yleinen jatkavien maatilojen kehityspolku. Hankalin tilanne oli tiloilla, joilla oli iso pihattonavetta ja lypsyasema. Tällöin karjanhoidon sujuvuuteen ja viljelijäpariskunnan arkeen vaikutti palkatun työvoiman saatavuus ja pysyvyys. Samansuuntaisesti Raussi (2003) kuvailee laajentavan nautatilan haasteita, kun ammattitaitoisia eläinhoitajia on vaikea löytää, ja työvoima on kallista alan tuotoihin verrattuna. Tilojen mahdollisuudet kilpailla osaavasta työvoimasta ovat rajoitetut (emt.).

Työ ja terveys 2009 -tutkimuksen (N=3363) (Perkiö-Mäkelä ym. 2010) mukaan yhdeksän kymmenestä työelämässä olevista suomalaisista oli tyytyväisiä nykyiseen työhön. Lisäksi työn ja perheen yhteensovittaminen sujui aiempaa useammalta ilman ongelmia. Tähän verraten tilanne lypsykarjatiloiilla oli huonompi.

Kirjallisuuslähteissä painotetaan perheviljelmien sopeutumiskykyisyyttä ja kestävyyttä (Andrade 2016). Niiden toimintaa ei ohjaa pelkkä talouden logiikka (Darnhofer 2010). Taleb (2012) painottaa ylipäättään pienyritysten selviytymispotentiaalia nykyisessä nopeiden muutosten säilyttämisessä maailmassa, jossa Kiiski Katajan (2016) mukaan ketterät toimintatavat edistävät sopeutumista. Myös Alsos ym. (2011) pohtivat maatalouden yrittäjyyttä, kun perhetilat ovat ennakkoletuksista huolimatta säilyneet alan haasteista ja yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta. Onkin vaikea hahmottaa vastaavaa yritysmuotoa, jossa tehtäisiin vastuullista työtä, joustavasti ja viikon aikana sitovasti sekä yhtä pitkinä työpäivinä kuin perhetiloilla. Perheviljelmien on myös arvioitu edesauttavan kestäväen kehityksen määritelmään sisältyviä ympäristöön ja sosiaalisuuteen liittyviä ulottuvuuksia, kun viljelijät ymmärtävät luonnon rajallisuuden ja tietämys maatilan hoitamiseen liittyvistä asioista siirtyy sukupolvelta toiselle (Galdeano-Gómez ym. 2016).

Viljelijän sopeutuminen taloudellisiin haasteisiin omaa työpäivää pidentämällä ja perheen työvoiman liika kuormitus ovat kokonaisuuden kannalta kuitenkin riskejä (Medina et al. 2015).

Samoista syistä johtuen viljelijäperheiden elämänlaatu on uhattuna (vrt. Darnhoffer et al. 2010). Lypsykarjatiloiilla eletään haasteellisessa toimintaympäristössä, kun EU:n maatalouspolitiikka määrittelee etäältä alan reunaehtoja, robotisaatio on monilla tiloilla arkea ja globaalien maailmanmarkkinoiden sekä keskinäisriippuvuuden (vrt. Kiiski Kataja 2016) ”jälkilaineet” näkyvät maidon tuottajahinnassa. Muutoksen keskellä ei kuitenkaan saisi unohtaa ihmistä ja hänen läheisiään – tuotantoeläinten hyvinvointi mukaan lukien. Eläinten hyvinvoinnin tutkijoiden mukaan hoitaja on keskeinen, yksi tärkeimmistä eläimen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä (Siegel & Gross 2000). Tutkimustuloksissamme ilmenee lypsykarjatilojen naisten hyvinvoinnin yhteys myös eläinten hyvinvointiin.

Aineistomme pohjalta voidaan myös kysyä, tiedostetaanko perhetiloihin nojautuva lypsykarjatalouden harjoittamisen luonne ja sen arjen käytännöt tarpeeksi hyvin maaseutututkimuksessa. Perhetilojen työhyvinvointia parannettaessa on syytä tiedostaa perheen keskeinen merkitys ja vahvistaa taitoja, joiden avulla ylläpitää ja vaalia perheenjäsenten välisiä ihmissuhteita. Keskustelu kotieläintilojen koosta hoidettavien eläinten lukumäärän osalta ja kokemusten vaihto hallituista, onnistuneista laajentamisprosesseista olisi myös tervetullutta. Työmäärän hallintaan liittyvät keinot olisivat tarpeellisia, jotta viljelijöillä olisi mahdollisuuksia myös perheen yhdessäoloon ja vapaa-aikaan. Ei voida väheksyä myöskään poliittisen päätöksenteon merkitystä lypsykarjatilojen tulevaisuuden ohjaajana.

Lopuksi todettakoon tutkimustulosten kantaavuudesta ja yleisestä luotettavuudesta, että molempien osatutkimusten tilakäynnit suunniteltiin huolellisesti työryhmissä, monipuolisen aineiston saamiseksi kumpaankin osa-aineistoon etsittiin erilaisia maidontuotantotiloja, aineistojen hankinnassa noudatettiin NT-aineistossa WMA Declaration of Helsinki (2008) ja MHV-aineistossa Helsingin yliopiston Viikin kampuksen eettisen toimikunnan lausunnon eettisiä periaatteita. Haastattelut toteutettiin maatilojen luonnollisessa toimintaympäristössä ja sama tutkija osallistui molempien osa-aineistojen hankintaan, litterointiin ja analysointiin.

Kiitokset

Kiitämme tutkimushankkeiden ”Maidontuottajien työhyvinvointi keinona edistää eläinten hyvinvointia ja yrittäjien jaksamisen tukeminen muutoksessa” ja ”MYEL-vakuutettujen naisten työturvallisuushanke” rahoittajia Maa- ja metsätalousministeriötä (Makera), Maatalousyrittäjien eläkelaitosta (Mela) sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskusta (MTT, nykyisin Luke). Esitämme parhaimmat kiitokset jokaiselle lypsykarjatilalle, joka ”avasi ovensa” tutkijan vierailua varten. Kiitämme lisäksi hankkeiden ohjausryhmien jäseniä ja kaikkia tutkimushankkeiden toteutukseen osallistuneita yhteistyöstä. Kirjoitusprosessin aikana saimme professori Hilikka Vihiseltä Luonnonvarakeskuksesta arvokkaita kommentteja, joista haluamme esittää hänelle lämpimät kiitokset.

Lähteet

- Akhter, Naveed 2015. Kinship and the family business. Teoksessa: Nordqvist, Mattias, Leif Melin, Matthias Waldkirch & Gershon Kumeto (toim.). *Theoretical Perspectives on Family Businesses*. Edward Elgar, Cheltenham. 175–190.
- Alsos, Gry Agnete, Sara Carter, Elisabet Ljunggren & Friederike Welter 2011. Introduction: researching entrepreneurship in agriculture and rural development. Teoksessa: Alsos, Gry Agnete, Sara Carter, Elisabet Ljunggren & Friederike Welter (toim.). *The Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development*. Edward Elgar, Cheltenham. 1–18.
- Alston, Margaret 2004. Who is down on the farm? Social aspects of Australian agriculture in the 21st century. *Agriculture and Human Values* 21, 37–46.
- Andrade, Stefan B. 2016. Transition and Adaptation: An Analysis of Adaptation Strategies Amongst Danish Farm Families from 1980–2008. *Sociologia Ruralis* 56, 371–390.
- Burg, van der, Margreet & Marina Endevelde (toim.) 1994. Women on family farms. *Gender Research, EC Policies and New Perspectives*. Circle for Rural European Studies. Wageningen Agricultural University, Alankomaat.
- Darnhofer, Ika 2010. Strategies of Family Farms to Strengthen their Resilience. *Environmental Policy and Governance* 20, 212–222.
- Darnhofer, Ika, Stéphane Bellon, Benoit Dedieu & Rebecka Milestad 2010. Adaptiveness to enhance the sustainability of farming systems. A review. *Agronomy for Sustainable Development* 30, 545–555.
- Davidova, Sophia & Kenneth Thomson 2014. Family farming in Europe: challenges and prospects. European Union, Brysseli.
- Djurfeldt, Göran 1996. Defining and Operationalizing Family Farming from a Sociological Perspective. *Sociologia Ruralis* 36, 340–351.
- Family farmers: Feeding the world, caring for the earth 2014. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rooma.
- Galdeano-Gómez, Emilio, Juan Carlos Pérez-Mesa & Ángeles Godoy-Durán 2016. The social dimension as a driver of sustainable development: the case of family farms in southeast Spain. *Sustainability Science* 11, 349–362.
- Hemme, Torsten & Joachim Otte (toim.) 2010. Status and Prospects for Smallholder Milk Production. A Global Perspective. Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO-PPLFP, Rooma.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme 2004. Tutkimushaastattelu. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Högbacka, Riitta 2003. Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 947, Helsinki.
- Johnsen, Sarah 2003. Contingency Revealed: New Zealand Farmers’ Experiences of Agricultural Restructuring. *Sociologia Ruralis* 43, 128–153.
- Kallioniemi, Marja 2013. Well-being at Work on Farms in Finland. Stress, Safety in Animal Handling and Working Conditions of Women on Dairy Farms. Väitöskirja. MTT Tiede 21. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT), Jokioinen.
- Kallioniemi, Marja K. & Hanna-Riitta Kymäläinen 2012. Women on Finnish dairy farms: Hard work in the midst of traditions and changes. *Rural Society* 22, 78–89.
- Kallioniemi, Marja K., Ahti Simola, Janne Kaseva & Hanna-Riitta Kymäläinen 2016. Stress and burnout among Finnish dairy farmers. *Journal of Agromedicine* 21, 259–268.
- Kiiski Kataja, Elina 2016. Megatrendit 2016. Tulevaisuus tapahtuu nyt. Muistio 14.1. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, Helsinki.
- Kuhmonen, Tuomas 2012. Maatilyritysten strategiat ja innovaatiot. Tulevaisuuden tutkimuskeskus Tutu-julkaisuja 1/2012. Turun yliopisto, Turku.
- Kymäläinen, Hanna-Riitta (toim.) 2011. Maitotilan hyvä vointi. Tutkimushankkeen loppuraportti. Maataloustieteiden laitos, julkaisuja 9. Helsingin yliopisto, Helsinki.

- Kyyrä, Jaana, Pasi Mattila & Minna Väre 2011. Maatalouslaskenta 2010. Maatalous- ja puutarhayritysten työvoima. Tike, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus, Helsinki.
- Laurila, Ilkka P. 2013. Maatalous. Teoksessa: Raunio, Tapio & Juho Saari (toim.). Euroopan paras maa? Suomen muuttuva asema Euroopan unionissa. Ulkoasianministeriön Eurooppatiedotus, Kuopio. 114–138.
- Maatilatilastollinen vuosikirja 2012, 2012. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike, Helsinki.
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020, 2015. Versio 2.1. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Medina, Gabriel, Camila Almeida, Evandro Novaes, Javier Godar & Benno Pokorny 2015. Development Conditions for Family Farming: Lessons From Brazil. *World Development* 74, 386–396.
- Niemelä, Jari 2008. Talonpoika toimessaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Niemi, Jarkko 2015. Kotieläintuotanto. Teoksessa: Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (toim.) Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2015. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 25/2015. Luonnonvarakeskus, Helsinki. 34–38.
- Niska, Miira, Hannu T. Vesala & Kari Mikko Vesala 2012. Peasantry and Entrepreneurship As Frames for Farming: Reflections on Farmers' Values and Agricultural Policy Discourses. *Sociologia Ruralis*, 52, 453–469.
- O'Hara, Patricia 1994. Out of the Shadows: Women on Family Farms and Their Contribution to Agriculture and Rural Development. Teoksessa: van der Pals, Leendert & Maria Fonte (toim.) Rural gender studies in Europe. Van Gorcum, Assen. 50–65.
- Perkiö-Mäkelä, Merja, Maria Hirvonen, Anna-Liisa Elo, Irja Kandolin, Kaisa Kauppinen, Timo Kauppinen, Ritva Ketola, Timo Leino, Pirjo Manninen, Sonja Miettinen, Kari Reijula, Simo Salminen, Minna Toivanen, Seppo Tuomivaara, Maarit Vartiala, Saara Venäläinen & Marja Viluksela 2010. Työ ja terveys – haastattelututkimus 2009. Työterveyslaitos, Helsinki.
- Raussi, Satu 2003. Human-cattle interactions in group housing. *Applied Animal Behaviour Science* 80, 245–262.
- Rautelin, Marianne 2016. Valonpilkahdus viljelijän ahdinkoon. *Tieto & trendit* 3. 28.6.2016.
- Ronkainen, Suvi, Leila Pehkonen, Sari Lindblom-Ylänne & Eija Paavilainen 2011. Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro Oy, Helsinki.
- Ruoka- ja luonnonvaratilastojen e-vuosikirja 2015. Luonnonvarakeskus, Luke. Saatavissa: http://stat.luke.fi/sites/default/files/ruokajaluonnonvaratilastot_evuosikirja_0.pdf. [Viitattu 5.4.2016].
- Schuurman, Nora 2012. "Hevoset hevosina". Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* No 37. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Siegel, Paul B. & Walter B. Gross 2000. General Principles of Stress and Well-being. Teoksessa: Grandin, Temple (toim.) *Livestock Handling and Transport*. CABI Publishing, Wallingford. 27–41.
- Siiskonen, Pirjo 1990. Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuksessa. Tutkimus maatalon emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Julkaisuja 7, Mikkeli.
- Silvasti, Tiina 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tutkimuksia 2001, Helsinki.
- Silvasti, Tiina 2003. Bending Borders of Gendered Labour Division on Farms: the Case of Finland. *Sociologia Ruralis* 43, 154–166.
- Sireni, Maarit 2015. Emännästä yrittäjäksi. Maaseudun naista koskevien puhetapojen muutos. *Sukupuolentutkimus* 1, 18–29.
- Smith, Mark, Agnieszka Piasna, Brendan Burchell, Jill Rubery, Anthony Rafferty, Janna Rose & Laura Carter 2013. Women, men and working conditions in Europe. Eurofound, Luxembourg.
- Taleb, Nassim Nicholas 2012. Antihauras. Asioita, jotka hyötyvät epäjärjestyksestä. Terra Cognita, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Jyväskylä.
- Vakuutukset 2016. Maatalousyrittäjien eläkelaitos, Mela. Saatavilla: <http://asp.hci.fi/mela/tilastot.nsf/7355799fbb8212d4c2256b4800292031/26c2655525be249fc225684d004e3b29?OpenDocument>. [Viitattu 5.4.2016]
- von Schlippe, Arist & Herman Frank 2013. The theory of Social Systems as a Framework for Understanding Family Businesses. *Family Relations* 62, 384–398.
- Väre, Minna 2015. Suomalainen maatalo. Teoksessa: Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (toim.) Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2015. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 25. Luonnonvarakeskus, Helsinki. 13–17.
- Ådahl, Susanne 2007. Good lives, hidden miseries. An Ethnography of Uncertainty in a Finnish village. *Research Reports* no. 250. Department of Sociology, University of Helsinki. Väitöskirja. Helsinki University Printing House, Helsinki.
- WMA Declaration of Helsinki 2008. Ethical principles for medical research involving human subjects. World Medical Association, Ferney-Voltaire. Saatavilla: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/> [Viitattu: 22.9.2016]
- Östman, Ann-Catrin 2000. Mjök och jord. Om kvinlighet, manlighet och arbete i ett österbottnisk jordbruksamhälle ca 1870–1940. Åbo Akademis Förlag.